

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
Кабанець Марини Миколаївни
на дисертацію **Довгої Марії Ігорівни**
“Розвиток компонентів креативності підлітків в умовах
дистанційного навчання в системі МАН України”,
поданої на здобуття на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Аналіз дисертаційної роботи, ознайомлення з публікаціями М.І. Довгої дають можливість сформулювати узагальнені висновки стосовно актуальності дослідження, достовірності отриманих результатів, їх наукової новизни, теоретичного і практичного значення та обґрунтованості наукових положень, а також констатувати відсутність порушень академічної доброчесності в дослідженні.

Актуальність теми дослідження

Актуальність дослідження розвитку креативності молоді, питань педагогічної і психологічної підтримки обдарованих школярів обумовлена тим фактом, що прогрес науки і техніки, розвиток суспільства залежать від творчої активності та інноваційної діяльності громадян, забезпечених інтелектуальним потенціалом нації. Розвиток компонентів креативності підлітків в системі МАН України в умовах дистанційного навчання набуває надзвичайної актуальності з низки причин.

По-перше, креативність визнається ключовою навичкою в сучасному світі, яка не лише забезпечує розвиток суспільства, а й дозволяє особистості досягти вершин самореалізації. Складні умови сьогодення, такі як пандемія Covid-19 та широкомасштабна військова агресія росії в Україну, спричинили перехід до дистанційного навчання та підсилили необхідність володіння цією здатністю. Креативність допомагає людям розв'язувати складні завдання та адаптуватися до надзвичайних обставин, втім обґрунтування потенціалу

онлайн-навчання у розвитку креативності підлітків в системі МАН України ще не мало свого розв'язання.

По-друге, система МАН України спрямована на розвиток обдарованої молоді, яка має потенціал стати новаторами та лідерами у різних галузях. Розвиток їхньої креативності є важливою передумовою для досягнення цієї мети. В умовах дистанційного навчання обдаровані учні можуть стикатися з викликами, пов'язаними з обмеженим доступом до ресурсів та відсутністю стандартних навчальних методик, тому дослідження розвитку їхньої креативності в зазначених умовах стає особливо важливим.

Третя причина полягає в закріпленні законодавством України необхідності розвитку творчих здібностей учнів. Закон України “Про освіту” передбачає розвиток інноваційної компетентності, яка безпосередньо пов'язана з креативністю. Однак, в умовах дистанційного навчання виникають певні труднощі у реалізації цієї мети, отже, сучасна освітня практика потребує відповідного наукового підґрунтя для розв'язання проблем, пов'язаних з новими умовами навчання. Тому дослідження розвитку компонентів креативності підлітків в системі МАН України в умовах дистанційного навчання має вирішальне значення для підтримки обдарованої молоді та впровадження законодавчих норм у життя.

Наявні ресурси та попередні дослідження дозволили дисертантці провести заявлене дослідження, узагальнити його результати та впровадити їх в освітню практику.

Достовірність і обґрунтованість наукових результатів

Достовірність отриманих результатів, висновків, наукових положень, рекомендацій, представлених в дисертації, насамперед забезпечуються належним аналізом на філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому рівнях. Дисертантка опрацювала великий обсяг наукової літератури (411 найменувань, з яких 397 – іноземною мовою).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити розвиток компонентів креативності підлітків в системі МАН України в умовах дистанційного навчання. Завдання дослідження спрямовані на

досягнення цієї мети, вони розкривають її зміст і визначають шляхи її досягнення. Завдання дослідження є локально вичерпними у площині заявленої мети дослідження. Вони охоплюють всі аспекти, необхідні для досягнення мети.

Розв'язання завдань відбувалося із застосуванням методів, які є доцільними та адекватними, а саме: теоретичних, емпіричних (анкетування, експертна оцінка, тестування, педагогічний експеримент), а також методів математичної статистики для визначення достовірності отриманих результатів експериментальної роботи.

Достовірність теоретичних результатів дослідження доведена дослідно-експериментальною роботою на базі позашкільного закладу Національний центр «Мала академія наук України», а також закладу загальної середньої освіти Ліцей №15 м. Чернігова. Емпіричним дослідженням було охоплено 396 учителів, у педагогічному експерименті взяли участь 276 учнів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових та науково-практичних конференціях різних рівнів; одержані результати оприлюднені у 3 одноосібних публікаціях.

Найбільш суттєві наукові результати дослідження

Наукова новизна результатів дослідження забезпечена як новизною предмета дослідження (особливості педагогічних засобів розвитку креативності підлітків в умовах дистанційного навчання, що дотепер не мало детального висвітлення в науковій літературі), так і розробленням програми розвитку компонентів креативності підлітків в умовах онлайн-навчання з урахуванням їхніх вікових та індивідуально-психологічних особливостей.

На підставі аналізу результатів наукового пошуку, здійсненого М.І.Довгою, можна зробити висновок, що здобувачкою вперше доведено потенціал дистанційного навчання у розвитку креативності підлітків та підтверджено ефективність програми, спрямованої на дослідження джерел креативних ідей.

У дисертації вперше емпіричним шляхом досліджено уявлення українських педагогів про креативність та фактори, які перешкоджають вчителям ефективно розвивати креативність учнів, визначено відмінності в ефективності впровадження спеціалізованого курсу з розвитку креативності в МАН та закладах загальної середньої освіти. Заслугує на увагу те, що, розкривши фактори, що впливають на розвиток творчого потенціалу учнів, дисертантка робить акцент на тих, які піддаються педагогічним впливам, зокрема, створенні сприятливого середовища та умов, в яких заохочується експериментування, вільне висловлювання власної думки та дослідницька активність.

Дисертанткою розширено та поглиблено знання про креативність, яку вона визначає як механізм реалізації творчого потенціалу, її структуру та підходи до її розвитку, умови ефективності дистанційного навчання та методику розвитку креативності в процесі онлайн-навчання.

Варто відзначити, що дослідження ґрунтується на глибокому аналізі психологічних основ креативності, її механізмів, психофізіологічних особливостей виявлення творчого потенціалу. Авторкою як уточнено зміст основних понять дослідження (креативність, творчий потенціал, засоби розвитку творчого потенціалу та ін.), так і розкрито такі поняття, як “К-креативність”, “к-креативність”, “про-к креативність”, “міні-к креативність”, що забезпечують більш детальне розуміння сутності базових категорій дисертації. Позитивним також є те, що аналіз тестових методик включає як широко відомі та розповсюджені тести, так і доволі нові, які використовуються з прив’язкою до певної мови або вікової категорії.

Аналіз дисертації дає підстави стверджувати, що подальшого розвитку набуло дослідження педагогічних умов розвитку креативності підлітків, вивчення потенціалу онлайн-освіти у розвитку креативності підлітків та вивчення впливу залученості на ефективність розвитку креативності в процесі онлайн-навчання.

Є підстави для позитивної оцінки представлених у роботі результатів емпіричного дослідження педагогічних засобів розвитку компонентів

креативності в умовах дистанційного навчання. Аналіз експериментальних даних було зроблено із застосуванням методів математичної статистики, а саме: тесту Манна-Вітні для порівняння незалежних вибірок, тесту Вілкоксона для порівняння залежних вибірок і тесту Спірмена для розрахунку кореляцій, за допомогою яких було підтверджено ефективність розробленої авторкою програми розвитку креативності підлітків в умовах дистанційного навчання.

У дослідженні враховано важливі аспекти теоретичного підґрунтя, практичної реалізації, впливу педагогів та можливостей дистанційного навчання на розвиток креативності підлітків в контексті системи МАН України. Такий комплексний підхід є обґрунтованим і сприяє розумінню проблеми з різних ракурсів.

В цілому проведене дослідження можна вважати вичерпним, завершеним і спрямованим на досягнення поставленої мети та перевірку його гіпотези. Дисертаційна робота М.І. Довгої містить сукупність результатів, що мають наукову новизну. Основні висновки з кожного завдання дослідження відповідають поставленим цілям та надають важливу інформацію для подальшого дослідження та розвитку педагогічної теорії і практики.

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення одержаних М.І.Довгою наукових результатів полягає у розробленні програми розвитку компонентів креативності підлітків в умовах онлайн-навчання з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів. Результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного центру «Мала академія наук України» в рамках Відкритої освітньої лабораторії (довідка № 1.3/22-220 від 10.04.2023 р.); Ліцею № 15 м. Чернігова (довідка №32 від 30.01. 2023 р.). Курс можна адаптувати для використання у змішаному форматі навчання, для використання у системі педагогічної освіти та післядипломної педагогічної освіти.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота написана належним науковим стилем з дотриманням логіки у порядку викладу тексту та характеризується цілісністю й завершеністю. Зміст повністю розкриває мету й відповідає поставленим завданням наукового дослідження. Текст анотацій, представлених українською та англійською мовами, є ідентичним та засвідчує основні положення дисертаційної роботи. Обсяг, структура та оформлення дисертаційної роботи відповідають встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Основні результати дисертаційного дослідження викладено в трьох одноосібних публікаціях, з яких одна відображає основні наукові результати, одна є роботою апробаційного характеру, одна публікація додатково відображає наукові результати дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

На думку опонента:

1. Третє завдання дисертації передбачало проведення емпіричного дослідження уявлень педагогів про креативність, які впливають на розвиток креативності учнів. Для цього було використано метод опитування, який дозволив отримати кількісну та якісну інформацію про уявлення педагогів про креативність. В цілому, виконання третього завдання дослідження є вичерпним. Авторка показала, що уявлення педагогів про креативність та її розвиток мають важливий вплив на їхню готовність до розвитку креативності учнів. Втім, можна було б більш детально розглянути зв'язок між уявленнями педагогів про креативність та їхньою готовністю до її розвитку, а також доповнити анкету запитаннями про можливість розвитку креативності в умовах дистанційного навчання або про засоби розвитку креативності обдарованих підлітків, якими користуються педагоги, тощо. У такому випадку емпіричне дослідження уявлень педагогів було б більш інтегрованим у загальну канву дослідження.

2. У запитаннях анкети, розробленої для педагогів, немає чіткості у вживанні термінів, а саме: запитання 7 “Креативністю можна назвати здатність до творчості”, запитання 16 “Я вважаю, що креативність – фундаментальна навичка, яка повинна розвиватися в школі”, запитання 21 “Креативність – це вроджений талант”, запитання 22 “Креативність – риса, притаманна виключно видатним особистостям”. Отже, креативність визначається як здатність, навичка, талант та риса. Якщо запитання 7 з’ясовує розуміння креативності, то сутність запитань 16, 21 та 22 полягає у тому, чи можна розвивати креативність. Якщо в уявленні педагога, який відповідає на запитання, креативність – це здатність, то останні три запитання можуть спричинити неоднозначне трактування відповідей, а саме: погоджуюсь або не погоджуюсь з тим, що це талант, або з тим, що креативність вроджена, або з тим, що креативність - риса, притаманна В усіх формулюваннях доцільно було б визначити креативність через здатність, що дало б змогу змістити акцент на сутність запитань.

3. Анкета для педагогів містить неточно визначені діапазони, наприклад, коли йдеться про вік, є такі опції: 26-36 років та 36-45 років, про досвід роботи – 5-10 років та 10-20 років. Отже, одне й те саме значення потрапляє в два діапазони (36 років та 10 років відповідно). Коректні діапазони мали б бути: стосовно віку – 26-35 років, 36-45 років та стосовно досвіду роботи – 5-10 років, 11-20 років.

4. Згідно з п’ятим завданням дисертантка розробила програму онлайн курсу, спрямованого на розвиток креативності, який складається з дев’яти занять. Авторка обґрунтовує таку коротку тривалість тим, що онлайн-курс спрямований на ознайомлення учасників з потенційними джерелами ідей та формування мотивації до творчості. Дійсно, ці аспекти розвитку креативності змінюються відносно швидко, і зміни можуть відбутися вже після декількох занять. Для розвитку швидкості, гнучкості мислення та креативності ідей програма є досить ефективною. Для розвитку корисності та оригінальності програма може бути менш ефективною, що відзначено у висновках до третього розділу. Це дозволяє зробити висновок,

що ефективність програми залежить від того, які саме аспекти креативності є її метою. Отже, якщо ми маємо на увазі довгострокові зміни в творчих здібностях, то короткотривалого курсу буде недостатньо. Для того, щоб такі зміни стали помітні або програма мала більш комплексний вплив, необхідно більше часу і систематичних зусиль.

5. У змісті є порушення нумерації підрозділів, а саме: підрозділу 3.3 немає, натомість є його підпункти, при чому починаючи з 3.3.3, а не 3.3.1. Те саме з підрозділом 1.1, в якому бракує підпункту 1.1.1, але є підпункт 1.1.2. Нумерація потребує коригування, що полегшило б сприйняття загальної структури дисертації.

Загальний висновок

Подана до захисту дисертація Марії Ігорівни Довгої “Розвиток компонентів креативності підлітків в умовах дистанційного навчання в системі МАН України” є завершеною оригінальною науковою працею, яка має теоретичну та практичну цінність.

Тема дисертаційної роботи актуальна, її мету досягнуто, а завдання - виконано. Наукова новизна отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення безсумнівні.

Зміст дисертаційної роботи відповідає заявленій темі дослідження. За змістом результатів, висновків та положень дисертаційна робота відповідає спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Результати дослідження та використані у процесі його виконання методи свідчать про опанування здобувачем методологією наукової діяльності; рівень набутих знань, умінь і навичок відповідає таким, що висуваються до здобувачів третього рівня вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Документи, які додані до дисертаційної роботи, підтверджують використання результатів дослідження в діяльності закладів освіти. Успішна апробація результатів дослідження дає підстави стверджувати, що результати, висновки, положення та рекомендації дисертаційної роботи М.І. Довгої є достатньо обґрунтованими та достовірними.

За результатами зіставлення представленої дисертаційної роботи з кваліфікаційними ознаками є підстави стверджувати, що дисертація М.І. Довгої за якістю та змістом виконаного дослідження, рівнем наукової новизни отриманих результатів, їх теоретичним і практичним значенням відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії (пп. 5, 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а її авторка – Довга Марія Ігорівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри мовної підготовки

ДВНЗ “Донецький національний

технічний університет”

Міністерства освіти і науки України

Марина КАБАНЕЦЬ